

VORMGEVING HENRY CANNON/EBBO CLEREX

Hoe goed of kwaad is onze inborst?

Volgens sommige biologen is hij helemaal niets; en is ethiek slechts de collectieve illusie van de menselijke soort. Michael Ruse, hoogleraar in de ethiek aan de Universiteit van Guelph, Ontario, over de evolutie van ons waardenbesef. Darwin, God en de zelf-zucht van onze genen.

Cas de Stoppelaar

BIJ DE rondvraag na de lezing van Michael Ruse aan de VU te Amsterdam, waarin hij het gehoor zijn visie op de biologische ontstaansgeschiedenis van ethiek had toegeworpen, verhef zich een krachtige spreker achterin de zaal. Het was de bioloog Robert Trivers, bekend geworden door zijn theorie van het 'reciproc altruïsme', een neiging van dieren om elkaar te helpen in de hoop ooit teruggeholpen te worden, waardoor zij zich een betere positie verwerven in de 'struggle for life'.

Trivers had zich duidelijk boos gemaakt. Hij riep op luide toon: 'And you think there is no progress in evolution!'

Vervolgens citeerde hij de laatste alinea uit Darwins *The Origin of Species*: 'Er is een zekere grootheid in deze levensopvatting, volgens welke alle krachten oorspronkelijk door der schepper in een paar vormen zijn ingeblazen of misschien maar in één; en in de gedachte dat, terwijl de aarde rond is blijven draaien volgens de vaste wetten van de zwaartekracht, eendeloos veel prachtige en wonderlijke vormen zijn ontwikkeld en nog steeds worden ontwikkeld vanuit zo'n eenvoudige beginpunt.'

Twee weken later, Cambridge. Het vriet en de monumentale Colleges liggen te rillen onder een strakblauwe hemel. Fontein-huilen bevroren tranen.

Michael Ruse, een enigszins gezette figuur, doceert hier tijdens een *sabbatical year*. Hij huist in een kleine kamer in een Gotisch museumje, gelegen aan een smalle straat. Ruse staat erop voor het interview een 'pub lunch' te genieten, overgoten met een teiltje lauw bier. Dat is zijn gewoonte, zeker nu het vrijdagmiddag is en hij bovendien morgenochtend vroeg op het vliegtuig stapt naar Canada, waar hij in zijn normale leven hoogleraar in de ethiek is aan de Universiteit van Guelph, Ontario.

Hij reist veel, niet in de laatste plaats als hoofdredacteur van het nieuwe, door D. Reidel in Dordrecht uitgegeven tijdschrift *Biology and Philosophy*.

Ruse heeft een zekere faam opgebouwd met zijn ideeën omtrent 'De evolutie van ons begrip van Goed en Kwaad'. Hij schreef samen met Harvard-professor Edward Wilson, die tien jaar geleden de sociobiologie (her)ontdekte, een artikel in de *New Scientist*. Daarin staat dat onze moraal uitsluitend bedoeld is om onze overlevingskansen te verhogen, en dat de zedenleer dus Darwiniaans geduid moet worden. Er is geen goddelijke inspiratie, geen kosmisch besef van wat hoort en niet hoort.

Dat klinkt wat kaal. Doen wij 'goed' omdat onze biologische aard dat voorschrijft? Zijn onze genen zo 'selfish' (Dawkins) dat ze ons 'altruïstisch' (Hamilton) maken om zich te vermenigvuldigen?

Is er geen universele schaal waarin zonden gewogen worden? Nee, zeggen Ruse en Wilson.

Engeland is het land van Darwin, maar ook van Herbert Spencer, de

denker achter het Sociaal Darwinisme, het klasse-bewustzijn waar men hier nog steeds onder gebukt gaat. Spencer geloofde wel in vooruitgang; in evolutie.

'Jazeker, de ontwikkeling van amoebes tot mens, from savage to Englishman! Midden vorige eeuw kwam er in Engeland een discussie op gang over de relatie tussen evolutie en ethiek. De mensen voelden dat het christendom niet langer de basis kon vormen van onze moraal. Als God niet achter de Bergrede staat, wie dan wel? Spencer zei dat we het antwoord in de evolutie moesten zoeken. Dat werd bekend als het 'Sociaal Darwinisme', hoewel het minder met Charles Darwin dan met Spencer te maken heeft.

'Spencer propageerde een morele en politieke *laissez-faire* filosofie. Als de lagere klassen het moeilijk hadden was dat niet wreed, nee, dat was juist goed, omdat toegankelijkheid jegens hen op de lange duur nog wreder zou blijken. Het paste in zijn beeld van *struggle for life*: als we niet nauwgezet de wetten der natuur volgen zal groot leed ons deelachtig worden.'

Edmund Wilson vindt dat toch nog steeds?

'Zoals ik zei: het is een zeer historisch beeld, maar ik denk dat Wilson bepaalde trekjes van dit denken heeft overgenomen. Hij heeft aan zijn muur in Harvard een foto van Darwin en... Spencer. Maar ik zelf ben het er niet mee eens.'

Vroeger wel?

'Nee, ook niet. Vooral omdat ik denk dat de evolutie niet progressief is. Ik ben er ook niet van overtuigd dat evolutie intrinsiek een bloedige strijd om het bestaan betekent waar speciaal de lagere klassen onder te lijden hebben.'

U zei in Amsterdam dat u een heel

eind met Wilson mee kon gaan, maar niet wat betreft ethiek.

'Dat was vroeger ook zo. Maar ongeveer vijf jaar geleden, mede onder invloed van de geschriften van Wilson zelf, ben ik dat anders gaan zien. Waarom? Omdat ik het idioot begon te vinden om enerzijds aan te nemen dat de evolutie — ook de menselijke — zo ontzettend belangrijk is, maar dan niet de belangrijkste menselijke eigenschap — zijn ethische natuur — in verband met de evolutie te zien.'

'Mijn ideeën zijn gedeeltelijk door de sociobiologie geïnspireerd. Evolutie is niet altijd een bloedige strijd om het bestaan. Ik besefte dat in feite evolutie juist ook samenwerking tot stand kan brengen. 'Altruïsme', zoals biologen dat noemen, met als resultaat een aantal bewonderenswaardige morele gevoelens.

'Een tweede punt, moeilijker, subtieler en belangrijker: wat de traditionele evolutionisten probeerden te doen is een rechtvaardiging voor de moraal zoeken. 'Waarom moeten wij moreel zijn?' Ik geloof al lang niet meer dat ik dat moet zijn omdat — zoals christenen zeggen — God het wil. Ik geloof nu dat ik moreel wil zijn omdat de evolutie dat wil.'

'Ik stel nu, dat het vraagstuk door christenen zowel als door traditionele evolutionisten fundamenteel fout is geformuleerd. Ze delen de misvatting dat ethiek of moraal iets is dat een rechtvaardiging vereist. Wat ik uiteindelijk te zeggen heb, is: onze ethiek is gewoon een geëvolueerde verworvenheid, zoals armen en benen en penissen en vagina's.

Wat is goed, wat kwaad? Wie kan zich opwerpen als scheidsrechter sinds God dood schijnt te zijn? Aan welk gezag kan de twijfelende mens zich nog vastklampen sinds ook degenen die boven hem zijn gesteld zich steeds vaker schuldig blijken te maken aan onoirbare praktijken, malversaties en corruptie? Zijn normen langzamerhand abnormaal geworden en is ethiek ouderwets?

'Het individu ziet hoe een slecht mens na allerlei misdaden en vreedheden plezierig verder leeft en zonder dat hem iets in de weg wordt gelegd deze wereld weer verlaat. Hij ziet hoe de verdrukte zijn leven vol lijden voortsleept naar het eind, zonder dat zich ooit een wreker, een vergelder laat zien', moest Schopenhauer al constateren.

Een staalkaart van meningen over de moraal.

HET GOEDE IN ONZE GENEN

Het is de zoveelste aanpassing van onze soort aan de omgeving en hoeft niet gerechtvaardigd, niet beredeneerd te worden. Het is er om onze sociale verworvenheden verder te smeren.

'En dan zeg ik met nadruk: de enige manier waarop de biologie ons kan laten samenwerken is door ons het gevoel te geven dat moraal iets is dat het juist niet is. Als wij het gevoel zouden hebben dat moraal een soort trucje is om ons zover te krijgen dat we samenwerken, dan denken we: ach waarom? *Why bother?* Nee, het doet ons geloven dat wij onderworpen zijn aan een objectieve, goddelijke, morele code. En daarom is de moraal zo geslaagd als instrument.'

de onwrikbare platonische — zo je wilt goddelijke — geldigheid heeft die wiskundigen er zelf graag aan willen toekennen. Ik ben volkomen bereid om het bestaan van een stoffelijke wereld te aanvaarden, ik ben even bereid om in te zien dat dit alles onderworpen is aan regels en wetten, en dat het voor ons goed is om te geloven dat wij een moraal hebben — maar ik geloof niet dat er een uiteindelijke, objectieve, grondslag voor de wiskunde bestaat, net zo min als ik vind dat er een uiteindelijke

Reciproc altruïstisch taart eten... De vraag hierbij is, waarom heeft de natuur het zo gedaan? Waarom zijn wij altruïstisch geworden? Waarom offeren wij ons op voor onze kinderen, onze familie? Hamilton heeft daar in de biologie goed werk aan verricht. Door altruïsme in de familie bevoorwaarden de individuen met wie we bepaalde genetische eigenschappen delen. Wij zijn 'altruïstisch', maar onze genen zijn zelfzuchtig, die willen zich vermenigvuldigen.

'Dit altruïsme kan op twee manieren tot uitdrukking komen. Zoals bij de mieren, volledig genetisch vastgelegd, *hardwired*, met als voordeel: stabiel en functioneel, maar met als nadeel: niet in staat af te wijken van het ingebakken patroon. Als er iets onverwachts gebeurt hebben ze evenmin als een robot een passend antwoord.

De dood kan het gevolg zijn, maar mieren zijn relatief goedkoop te produceren en dus geeft dat niet.

'Wij zijn duurder, en dus flexibeler. Een aantal eigenschappen ligt genetisch vast, andere leren we. Wij handelen volgens bepaalde aangeboren patronen, *epigenetic rules* zoals die heten. Als wij die regels niet zouden hebben, en bijvoorbeeld net als een ouderwetse schaaakomputer iedere zet van tevoren zouden moeten overdenken en beredeneren, zou ons kind al lang overreden zijn door de aanstormende auto. Dus rennen we 'impulsief' de straat op om het te redden. Dat is genetisch vastgelegd altruïsme. Wij

de evolutionist erkent, of zou moeten erkennen, dat moraal een illusie is. Waarmee ik niet wil zeggen dat dat betekent dat we nu met z'n allen de straat op kunnen stormen, roven, branden en verkrachten en het allemaal niks geeft. De basis van de moraal is illusoir. Ethiek is de collectieve illusie van de menselijke soort.'

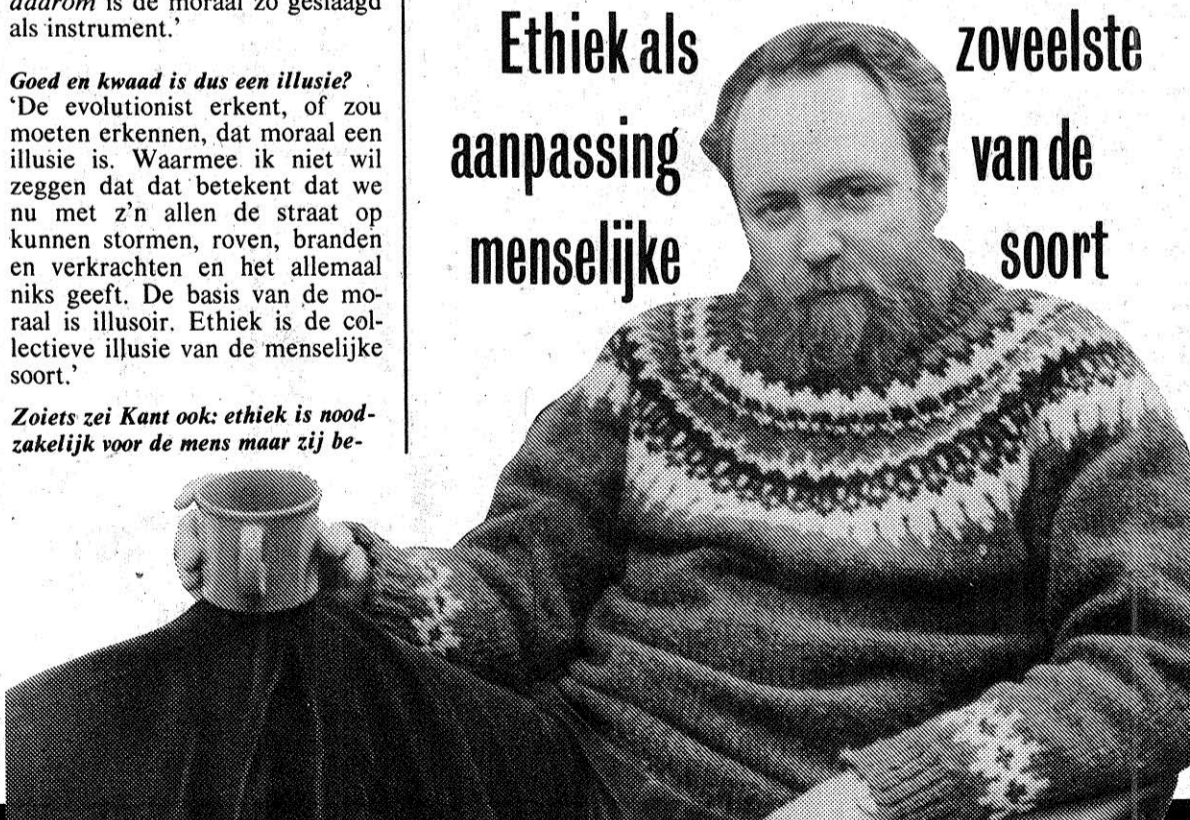
Goed en kwaad is dus een illusie?

'De evolutionist erkent, of zou moeten erkennen, dat moraal een illusie is. Waarmee ik niet wil zeggen dat dat betekent dat we nu met z'n allen de straat op kunnen stormen, roven, branden en verkrachten en het allemaal niks geeft. De basis van de moraal is illusoir. Ethiek is de collectieve illusie van de menselijke soort.'

Zoiets zei Kant ook: ethiek is noodzakelijk voor de mens maar zij be-

Ethiek als
aanpassing
menselijke

zoveelste
van de
soort

Michael Ruse

2 **Inflatie**
Slechtheid als B-film
Stukjes en beetjes
Van Lennep: Waarin
Een slechte gedachte
Geen Op Stap, deze week

3 **Ter beschikking**
Na het delict: straf en tbr.
Maar de gedachte aan de
doodslag die je pleegde
verdwijnt nooit. Een in-
terview.
J.L. Helderling: Een feil-
baar gezag als richtsnoer

4 **Duivels**
Over het ontstaan van de
duivel en over zijn dood.
Herman Vuijste praat met
pater J. van Kilsdonk en
met Harry Mulisch.

5 **Affiche**
Mark Smeets en het CDA
Kohnstamm
Vegen is uit. Spuiten is in.

6 **Kuitert**
Geert Mak in gesprek met
de hoogleraar ethiek aan
de Vrije Universiteit: 'Er
is niet een aparte bron
voor christenen die naar
de kennis van goed en
kwaad leidt.'

Piet Grijs
Zoet en Zuur

Koos van Zomeren
Een oude hond

7 **Academisch**
Wie doceren ethiek? En
wat houdt dat in? De ab-
solute betrekkelijkheid.
Een reportage van Chris
van Esterik.

8 **Montag**
Roken in New York
De aantrekkelijkheid van
slechte mannen
Maarten 't Hart: over mo-
raliseren
Scripto

9 **Moszkowicz**
Hollands dagboek van
Maastrichts advocaat
J.H. Donner: links en
rechts.

Illustratie
Poppekasten: Jack Prince